

ÇİN KÜTÜPHANELERİ¹

Yazan: Maire-Roberte GUIGNARD

Yirminci asra kadar, Çinde yalnız imparatorluk akademilerine ve saraya ait kütüphanelerle manastırların ve bilginlerin kütüphaneleri vardı. Bu kütüphanelerin tarihi çok eskidir, bugün dahi Çin kütüphanecileri, M.E. VI ncı asırda büyük filozofları Lao Tseu'nın, Tcheou'ların sarayında arşiv işleri ile uğraştığını hatırlamaktan zevk duyarlar. Hattâ daha eski olarak VIII inci asırda bir şahsın dinî tarikatların ve merasimin yazifelerini yaparken, aynı zamanda kitapların muhafazasına da baktığı biliniyor. Mısır'da ve Mezopotamya'da kâtiplik yapanlar, rahipler sınıfına kabul edilmiş bir sınıf meydana getiriyorlardı. Çinde de kâtipler koleji, ibadetin ve kuvvetin icrasına faydalı bütün metinleri fark gözetmeksizin muhafaza eden, dinî işlerin lideri tarafından idare ediliyordu. Vesikaların tasnifi ve onları içine alan kataloglar, resmî tarihlerin menşei oldukları; Henri Maspero, kâtiplerin, Çin edebiyatının menşei ve gelişmesi üzerinde yaptıkları tesiri dikkatli bir şekilde incelemiştir.

Çin edebiyatı Tcheou'ların idaresi zamanında çok inkişaf etti ve bilginler öyle bir kuvvet kazandılar ki, M.E.213 de imparator "Ts'in Che Houang-tı" onların kitaplarını yakarak muhalıfetlerine son vermektan başka çare bulamadı. Bu cürüm öyle bir nefret uyardı ki asırlar boyunca hanedanların kurucuları kaybolmuş kitapları aramakla uğraştılar. Kendi hanedanının düşüşünden sonra, hanedan mensuplarının gizledikleri kitapları meydana çıkarmak için bir faaliyet başlamıştır. Çin tarihçileri, yüz sene süren çalışmaların ve bu çalışmalarla ilgili kitapların yığınlar teşkil ettiğini söylerler. Bir komisyon onları tetkik etmek, mukayese etmek, gözden geçirmek ve kopya etmekle resmen vazifelendirilmiştir.

Çin'in meşhur bibliyografik geleneği İsadan bir asır önce doğmuştur. İmparatorluk arşivleri, levhalar halinde 10.000'e yakın el

¹ "Bulletin d' Information, Association des Bibliothécaires Français. Haziran 1955, Nu. 17" den dilimize çevrilmiştir.

yazması ve 3.000'den fazla, silindirler üzerine yazılmış eser ihtiva ederler. Hanedan tarihlerinin bibliyografik kısımları bize, yazıların asırdan asıra mucizevî artışı gösteriyor. VII nci asrın başında, Souei hanedanı tarihinin bibliyografyası, imparatorluk arşivlerinin zenginliğini meydana koyuyor: 45.000 kısımdan müteşekkil 5.000 eser-bunlar fişler üzerine değil silindirler üzerine yazılmışlardır. Bu eserler dört grup halinde sınıflandırılmıştır: klâsik edebiyat, tarihi felsefe, güzel yazılar; bu tasnif, ilerde bibliyografklar tarafından kabul edilmiş olacaktır ve şimdilik eski kitaplar için modern sistemlere tercih edilmiştir.

IX uncu asırda matbaanın keşfi ve yayılması ile kitapların sayısı fevkalâde bir şekilde artmış ve şahsi kütüphaneler bazı defa imparatorluk kolleksiyonları ile rekabet edebilecek kadar zenginleşmiştir. "Dokuz Klâsikler" ağaç üzerine hâkkedilmiş ve X uncu asrın başında matbaada basılmıştır. Metinlerin gözden geçirilmesi ve araştırılması için girişilen faaliyet bu çalışmanın başlangıcı olmuş ve koleksiyonlarını devlete takdim edecekleri cesaretlendirmek için mükâfatlar ve resmi vazifeler vadedilmiştir. Büyük bilginler daima verimli olmamıştır, bazan onlar metinlerin yayılmasına çalışmaktan çok, bunları kıskançlıkla muhafaza etmeğe uğraşmışlardır. T'ang'lardan büyük kitap sever Tou Sien, bütün kitaplarının üzerine önsöz olarak şu ibareyi koymuştu: "Atadan kalma kitapları satmak veya ödünç vermek, evlâdın büyüklerine karşı olan sevgisi ile kabili telif değildir". Burada bahsettiği şey bilhassa el yazmaları için doğrudur. Müteakip sülâle Song Ts'eu-tao zamanında, kitaplarını sakınmadan araştırmacıların tanzimine bırakıyordu. İhtimamla gözden geçirilen yayınları, okadar çok hevesli cezbediyordu ki, kitapların kiraları müthiş surette yükseldi.

Büyük Buda manastırlarında, keşişler III üncü asırdan beri, Hindistandan getirilmiş sanskritçe metinlerin tercümelerini hazırlamak için çalışıyorlardı. X uncu asrın sonunda, 'Canon' denilen ve Song'ların zamanında devlet parası ile basılan kitaplar manastır kütüphanelerinin nüvesini teşkil ediyordu. Bu zengin kütüphanelerde 'sutra' denilen yazılar da muhafaza ediliyordu; fakat seyyahlar bu metinleri tam olarak izah edemiyorlar ve onları, dualarla çevrilen değirmen gibi, çevirip duruyorlardı.

Song'ların idaresi X uncu asırdan XIII üncü asra kadardır,

fakat bilhassa bu hanedanın ilk devirlerinde Çinde basma sanatı mükemmelliğe erişmişti. Kitabın bu altın çağında, bakımlı bir kütüphanenin temelini teşkil etmesi lâzım gelen fikirlerin ilk defa olarak sistemleştirildiği görülüyor: Aksesyon tekniği, tasnif, katalog ve bibliyografya. Bu bilgileri bize, büyük tarihçi Tcheng Ts'iao, Genel Tarih adlı eserinde veriyor ve diyor ki: "Kitapları sınıflandırmak bir orduya kumanda etmeğe benzer. Eğer sistemli olursa, kitap sayısı ne olursa olsun, kitapların kontrolü bu sistemle temin edilmiş olur; sistem yoksa kitap sayısı az da olsa intizamsızlık hakim olur".

Fakat imparatorluğun yahut şahısların büyük koleksiyonları Ming'lerin zamanında hakikaten dikkate değer bir hamle yaparlar, o devirde 80.000 cildi aşan koleksiyonlar az değildir. Pekin sarayının beyaz mermer bir dairesinde "Wen Yuan Ko" yeşil fayanstan çatısının altında bir milyon fasikül halinde 20.000 eseri muhafaza eder. İmparator Yong Lo'nun Büyük Ansiklopedisi için 3.000 den fazla insan, kopya işi ile uğraşmışlardır; Bu ansiklopedi ancak Mançurya hanedanı zamanında iki büyük kitap sever imparator K'ang Hi ve K'ien Long'un teşebbüsleri ile ilerlemiş olacaktır.

1773 de K'ien Long, Yong Lo'nun ansiklopedisini gözden geçirmek için bütün eski yayımların araştırılması emrini vermiş ve fakat bu ölçüde bir eserin on senede gerçekleştirilebileceği anlaşılmıştır. 5.000 e yakın eksik veya kayıp eser Yong Lo'nun yazıları sayesinde yeniden teşkil edilmekle kalmamış aynı zamanda ihtimamla gözden geçirilmiş 200.000 ciltlik 4.000'e yakın eser kopye edilmiş ve tenkid yazıları yazılmıştır. Bu yazılar çok büyük faydası olan muazzam bir katalog meydana getirirler. Kopya edilmiş ciltler, imparatorluk sarayında depolara konmuş, Çin edebiyatının an'anevi kategorisine göre sınıflandırılmış ve yeşil, kırmızı, sarı ve bej renkli ipekten kaplarına göre ayrılmıştır. Fasiküller, kıymetli ağaçtan yapılmış kutulara yerleştirilmiştir. Bu kutular üst üste konur ve aynı ağaçtan oyulmuş etajerler üzerine sıralanırdı. Kopyaların altısı saraya, üç tanesi imparatorluğun yazlık köşklerine, üç tanesi de Gök Irmak vadisinin büyük memurlarının ve bilginlerinin istifadesine verilmek için yapılmıştı. Maalesef isyanlar ve harpler tahrip edici vazifelerini yapmışlar ve yalnız üç kopya kalmıştır. 1911 Çin isyanından önce üç asır boyunca, hükümdarların akılcıca himayeleri ve kıymetli bilginlerin fedakârlığı, zengin ve entellektüel bir mirası mahvolmaktan ve un-

tulmaktan kurtardı. Onu Çin halkının istifadesine vermek kalıyordu. 20 inci asırda bunun ehemmiyeti hissedildi ve herkesin rahatça girebileceği kütüphanelerin buna erişmek için en iyi vasıta olduğu anlaşıldı.

1905 de ilk halk kütüphanesi Hou-Nan eyaletinde açıldı. 1909 da Pekinde bir Millî Kütüphane kuruldu. Eyaletlerin başşehirleri de derhal aynı hamleyi yaptılar. 1911 isyanından bir kaç sene sonra büyük bir gerçekleştirme hareketi görülür. Böylece konuşulan dil, edebî ifade vasıtası oldu ve avrupa ilmini, şimdiki Avrupa kültürünü daha geniş bir okuyucu kitlesinin önüne koyarak bütün edebiyatı yenileştirdi. Gazeteler ve halk mecmuaları çoğaldı. Meşhur yayınevi "Ticaret Basın" dinamik bir müdürün idaresinde ilmin bütün dallarını içine alan geniş bir halk koleksiyonunun neşriyatında ihtisas sahibi oldu. Henüz sayıları pek az olan kütüphanecilerin çalışmalarını kolaylaştırmak için kitapların sistematik numarası cilt üzerine yayınevi tarafından basılmış, aynı zamanda yayınevi matbu fişlerin takımlarını temin etmeği üzerine almıştır. Büyük şehirlerde 800 den fazla kütüphane açılmıştır. Bin kadar seyyar halk kütüphanesi, 1920 de girişilen halk eğitimi hareketine hizmet etmektedir. Personel ve kitap bakımından bütün mahalli kütüphanelerin en mükemmelleri kollej ve üniversite kütüphaneleri ile büyük millî kütüphanelerdir; bunlardan Nanking kütüphanesi ile Çin saraylarının havası esen en modern ve içinde muhafaza edilen koleksiyonlara en iyi uydurulmuş teçhizatlı Pekin kütüphanesi başta gelir.

Fakat bu çalışmalar köy kütüphanelerinin, fabrika ve kurumların kütüphaneleri ile çocuk kütüphanelerinin inkişafı için kâfi değildir.

Pekin Millî Kütüphanesi bütün ehemmiyetini muhafaza ediyor. Orada, batının eserleri gibi doğunun da en yeni eserlerini ve 18 inci asırda imparator K'in Long tarafından toplanmış el yazmalarını, eskiden olduğu gibi kıymetli ağaçtan işlenmiş raflarda, ipek kaplar içinde muhafaza edilmiş olarak yanyana görmek mümkündür.

Çeviren: Muallâ YAMAN

Millî Kütüphane
Bibliyograflarından